

Hoja na plavž

Katja Mohorič Bonča

Hoja na plavž¹

Oljna slika večjega formata akademskega slikarja Miligoja Dominka je z Muzejem Železniki povezana od leta 1968. Člani pododbora Železniki Muzejskega društva v Škofji Loki, ki so snovali zbirko v Plavčevi hiši, so jo pri slikarju Dominku naročili za opremo prostora z maketo plavža v letu 1968. Slika je bila prvotno v razstavnem delu muzejske stavbe, z reor-

ganizacijo pritličnih prostorov je bila prestavljena v vhodno muzejsko sobo, sedaj pa krasi steno muzejske pisarne. S svojo velikostjo in vsebino pritegne marsikateri pogled in postavi marsikatero vprašanje.

Pravzaprav je delo, ki ga hranimo v muzeju, barvna povečava ilustracije avtorja Jurija Šubica. Gre za ilustracijo ključnega dela Schillerjeve balade Hoja na plavž. Balado v prevodu Urbana Jarnika in drugih prevajalcev lahko beremo tudi v slovenščini.

Preslikava slike Hoja na plavž. Sliko hrani Muzej Železniki.

Schillerjeva Hoja na plavž

Naslikan je prizor iz balade Hoja na plavž nemškega pesnika, dramatika, zgodovinarja in filozofa Johanna Christopha Friedricha von Schillerja (1759–1805). Na vojaški akademiji v Stuttgartu je sprva študiral pravo, nato doštudiral medicino. Nekaj časa je opravljal delo vojaškega zdravnika. Kasneje je bil leto dni pogodbeni dramatik v gledališču v Mannheimu, nato pa je na univerzi v Jeni poučeval zgodovino. Vseskozi je spremljal dogajanja na literarnem področju in le-tega tudi sooblikoval s filozofskimi esejmi, esejmi o gledališču, z dramami in baladami, ki jih je napisal v zadnjih desetletjih 18. stoletja.²

Balado Hoja na plavž (v izvirniku *Der Gang nach dem Eisenhammer*) je napisal leta 1797, objavil pa leto kasneje v literarnem glasilu *Musen Almanach*.³ Z omembo kraja v prvi kitici balade je dogajanje postavil v Zabern (francosko Saverne), na skrajni zahod Nemčije na meji s Francijo, znano po ukvarjanju z železarstvom. Prav zaradi te gospodarske značilnosti

območja, ki je pomembna kulisa dogajanja v baladi, zgodba tako močno deluje tudi v našem okolju.

Zgodba balade: Fridolin je zvest, iskren, vdan in globoko veren hlapec pri plemiški družini. Ko lovec Robert knezu škodoželjno namigne, da se Fridolin spogleduje s kneginjo, knez verjame kleveti. Impulzivno se odzove, oddirja do delavcev pri plavžu in jima naroči, naj v peč vržeta prvega, ki pride vprašat, ali je knezov ukaz izpolnjen. Da naj pri plavžu povpraša, ali je knezov ukaz izpolnjen, preko Roberta naroči Fridolinu. Ta se odpravi do plavža, a pred tem stopi še do kneginje z vprašanjem, ali kaj potrebuje. Kneginja ga prosi za molitev in priporočila zanj in za sina v bližnji cerkvi. Ko pride do cerkve, je ravno čas za bogoslužje. Kot strežnik pomaga župniku. Medtem se iz same radovednosti pri plavžu prej kot Fridolin oglasi Robert. Delavca izvršita knezov ukaz. Nekaj kasneje tudi Fridolin z vprašanjem le pride do plavža. Delavca kažeta v peč in zmedenemu Fridolinu povesta, da je oni že oskrbljen v peči. Knez zagleda vračajočega se Fridolina in pogreši Roberta. Ko izve, da se je Fridolin zaradi

Slika Hoja na plavž v vhodni muzejski sobi, 1999. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

molitve tako dolgo zamudil in da Roberta ni nikjer videl, spozna resnico in se opraviči zmedenima ženi in Fridolinu.

Prevod Urbana Jarnika

Znanih je več prevodov te balade v slovenščino. Tudi Muzej Železniki hrani enega od njih. Prevod ni podpisan ne datiran, ohranjen pa je v tipkopisu v muzejski dokumentacijski zbirki. Morda je bil prevod naročen vzporedno z naročilom slike Hoja na plavž, ko so člani Muzejskega društva pripravljali vsebino nastajajoče muzejske zbirke v Železnikih.

Leta 1814 je (prvi?) prevod balade v slovenščino objavil Urban Jarnik (1784–1844), pesnik, jezikoslovec, duhovnik, zbiralec folklornega izročila koroških Slovencev. Prevod je bil objavljen v delu Zber lepih ukov za slovensko mladino⁴ 16 let po prvi objavi pesmi v izvirniku. Urban Jarnik je naslov prevedel v "Fridolin, ali hod k fužini" in podnaslovil s pomenljivim "Kdor komu jamo kople, sam v njo pade".

Sam prevod pesmi odraža duha časa, takratna slovnična pravila in besedišče ter deloma koroško narečje. Prevod je pisan v bohoričici, ki je bila v tistem času sprejet črkopis. Današnjemu bralcu so neobičajni tudi s črko e pisani polglasniki (dershala, serd ...) ter z vezaji pisani predlogi (h-knezu, v-dir, s-pridnostjo ...). Bogato besedišče, ki na čase deluje tuje (brumen, povančovati ...), nas popelje na začetek 19. stoletja, ko je bilo železarstvo tudi v Železnikih dejstvo in način življenja večine ljudi.

Šubičeva Hoja na plavž

S Hojo na plavž se je ukvarjal tudi Jurij Šubic (1855–1890), slikar in podobar iz Poljan v Poljanski dolini. Še v študentskih letih je ilustriral del te Schillerjeve balade in za to delo leta 1875 dobil Fügerjevo nagrado. Reprodukcijske risbe je bila leta 1895 objavljena v reviji Dom in svet, v letu 1917 pa so v istem mesečniku objavili razlage vseh petih zasnov

risbe avtorja dr. Josipa Mantuanija.⁵ Delo (akvarel, tuš, papir) dimenzij 31 x 42 cm hrani Narodna galerija v Ljubljani⁶ in je bilo vir za sliko Hoja na plavž, ki jo hranimo v Muzeju Železniki.

Dominkova Hoja na plavž

Miligoj Dominko (1932–2010), slikar in grafik, je novembra ali v začetku decembra 1968 od članov Muzejskega društva prejel naročilo za izdelavo povečave dela Jurija Šubica. Ohranjeno je pismo Nika Žumra z 22. novembra 1968, v katerem piše o naročilu slike. Slika v pismu ni omenjena z naslovom, a iz vsebine sklepamo, da gre za Hojo na plavž. V istem pismu je govora še o drugi Dominkovi sliki, ki so jo naročali za muzejsko zbirko. O naročilu slike in plačilu zanjo so se člani pododbora Železniki Muzejskega društva Škofja Loka pogovarjali na seji 21. januarja 1969, slika pa je bila izdelana in v zbirko nameščena marca 1969, saj o tem beremo v zapisniku z dne 25. marca 1969.⁷ Slika Hoja na plavž je vpisana pod inventarno številko 171. Gre za oljno sliko na lesonitu formata 160 x 265 cm. Levo zgoraj je napis "Po J. Šubicu M. Dominko 1968". Slika ima lesen okvir.

Ni pa to edina Dominkova slika, ki dopolnjuje zbirke o železarstvu. V že omenjenem Žumrovem pismu beremo o naročilu še ene slike, ki bo prikazovala notranjost fužine. To je slika, ki je v muzejski dokumentaciji pod inventarno številko 173 vpisana kot "Delo v fužini avtorja Miligoja Dominka".⁸ Viši na steni zbirke o fužini v Muzeju Železniki.

Dramatizacija balade ob praznovanju muzejskih obletnic v letu 2019

Izvirno besedilo balade je bilo dobra osnova za njeno dramatizacijo. Osebe so v originalnem besedilu jasno določene in posebna priredba besedila ni bila potrebna. Ostalo je besedilo v verzih in jezik

prevoda. Določene spremembe besedila so bile izvedene šele v procesu vaj, ko so se prilagoditve izkazale za primernejše. Idejo in koncept izvedbe sta pripravili Tina Bonča in Katja Mohorič Bonča. Predstavo Hoja na plavž so izvedli člani Kulturno-umetniškega društva France Koblar v zasedbi: pripovedovalka Andreja Kenda, hlapec Fridolin Nejc Demšar, kneginja Alenka Bertoncelj, knez Miha Lotrič, lovec Robert Matej Markelj, župnik Blaž Vrhunc, delavca Stane Koblar in Marko Vrhunc. Pri izbiri glasbe je sodelovala Marjeta Naglič. K sodelovanju je povabi-

la učenca Glasbene šole Škofja Loka kitarista Žiga Režka. Kostumi so bili izposojeni v Prešernovem gledališču Kranj in v Slovenskem narodnem gledališču Opera in balet Ljubljana, drobne predmete so priskrbeli sodelujoči pri predstavi.

V maju 2019 so pričeli z vajami. Predstava je bila na ogled na poletno muzejsko noč, 15. 6. 2019, ob 20.30 pred plavžem v Železnikih.

S to predstavo in s sliko Hoja na plavž, ki jo hrani Muzej Železniki, smo se spomnili začetkov Muzeja Železniki v poletju 1969.

Fotografije z vaj. Foto: Igor Mohorič Bonča

Fotografije s predstave 15. 6. 2019. Foto: Simon Benedičič

Viri in literatura:

Bach, Edmund: The poems of Schiller explained with a glossary, elucidating the difficulties of language, construction, and historical and other allusions, Black and Armstrong, London, 1840, str. 78–80.

Schiller, Friedrich: Der Gang nach dem Eisenhammer, Schillers Werke, herausgeben von Ludvig Bellerman, str. 211–217, Bibliographisches Institut, Leipzig und Wien, fotokopirano gradivo, hrani Muzej Železniki.

Schiller, Friedrich: Fridolin, ali hod k fužini, prevod Urban Jarnik, Zber lepih ukov za slovensko mladino, Celovec, 1814.

Schiller, Friedrich, Marija Stuart; izbrana dela iz domače in svetovne književnosti, Kondor, 227, prevedel, spremno besedo in opombe napisal Borut Trekman, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1985.

Urban Jarnik, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi250663/>, 19. 12. 2018.

Jurij Šubic, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi674165/>, 20. 12. 2018.

Miligoj Dominko, Hoja na plavž, 1968, olje, lesanit, 160 x 265 cm, inv. št. 171, Muzej Železniki.

Miligoj Dominko, Delo v fužini, 1968, olje, platno, 97 x 130 cm, inv. št. 173, Muzej Železniki.

Svetovna književnost; Leksikoni Cankarjeve založbe, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984.

<https://www.friedrich-schiller-archiv.de/schriften/musenalmanach-1798/>, 19. 12. 2018.

Dom in svet, letnik 8, št. 22, 1895.

Mantuani, Josip, Šubici v: Dom in svet, letnik 30, št. 1/2; 1917, str. 52–63.

Elektronska pošta Jassmina Marijan, Narodna galerija, 6. 11. 2018.

Dokumentacijska zbirka Muzeja Železniki: zapisniki, spisi.

Opombe:

¹ V izvirniku balada nosi naslov Der Gang nach dem Eisenhammer, kar bi dobesedno lahko prevajali kot Hoja na plavž ali Prihod na plavž, po Edmundu Bachu lahko tudi Opravek pri plavžu. Urban Jarnik je balado prevedel v Fridolin – ali hod k fužini. V tem besedilu je uporabljena besedna zveza Hoja na plavž.

² Svetovna književnost, 1984.

³ Musenalmanach je literarna publikacija, ki je v Nemčiji začela izhajati leta 1770. V Musenalmanachu je leta 1798 Schiller objavil več pesmi, ki so nastale leta 1797. To leto v njegovem ustvarjanju je imenovano tudi leto balad.

⁴ Pod geslom Urban Jarnik je v Slovenski biografiji zapisano, da je bila to prva slovenska mladinska knjiga in hkrati prva slovenska knjiga s prevodi iz slovanske književnosti. V njej je Jarnik želel koroško narečje približati skupnemu slovenskemu pisnemu jeziku gorenjsko-dolenjskega tipa.

⁵ Dom in svet, letnik 8, št. 22, 1895 in Mantuani, Josip, Šubici v: Dom in svet, letnik 30, št. 1/2; 1917.

⁶ E-pošta.

⁷ Zapisnik sej odbora od leta 1964 dalje, str. 79, 81. Hrani Muzej Železniki.

⁸ Slika Delo v fužini, Miligoj Dominko, olje na platnu, 97 x 130 cm, inv. št. 173.